

EURÓPA 2014

LEHETSÉGES-E EGY ÚJ KEZDET?

Egy tapasztalat hozadéka

A május 25-én esedékes európai parlamenti választások előtt nem sokkal úgy tűnik, megosztott a közvélekedés: vannak olyanok, akik jobban szeretnék, ha országuk kilépne az Unióból és olyanok is, akik úgy gondolják, felesleges elmenni szavazni, hiszen úgy sem változik semmi. Noha vannak azért hívei az Európai Uniónak, az általános hangulatot a frusztráció jellemzi: Európa már nem a globalizált világ középpontja, hanem annak széles periferiájához tartozik. Igen ám, de **Ferenc pápa nyomdokain járva az a tény, hogy „perifériának” érezzük magunkat**, ha mélyen magunkba nézünk, nem lehet-e éppen **alkalom arra, hogy magatartásunk pozitív legyen**, nem adhat-e számunkra lehetőséget a változásra?

Melyek ennek a lehetőségnek az összetevői?

Európa néhány olyan nagy érték körül született s nőtt nagyra, amelyek meghatározták a világ történelmét és megmutatják a keresztény hit súlyát az emberek életében. Don Giussani így foglalta össze ezeket 1986-ban:

- „A **személy** értéke, amely felfoghatatlan az egész világirodalom számára;
- a **munka** értéke, amely a világ egész kultúrájában, az Ókortól Engelsig és Marxig, csak a rabszolgasággal egyenértékű, szemben Krisztussal, aki a munkát az Atyaisten tevékenységeként határozza meg;
- az **anyag** értéke, pontosabban annak a dualizmusnak a felszámolása, amely megkülönbözteti a természet életének egy nemes és egy nemtelen vetületét;
- a **fejlődés** értéke, amely miatt az idő megtelik értelemmel, mivel a történelem felfogása megkívánja ekkor egy intelligens terv létezését;
- a **szabadság**. Az ember nem tételezheti magát abszolút értelemben szabadnak – függ, hiszen korábban nem volt, most pedig létezik. Ez szükségszerű. Ekkor pedig a választás igen egyszerű: vagy Attól függ, aki a valóságot alkotja, vagyis Istentől, vagy a valóság esetleges mozgásaitól, végül is a hatalomtól.”

1. Az egységes Európa értéke

Ennek az Európát történelmi értelemben megalapozó néhány nagy dolognak a folyamányaként született meg az egységes Európa terve is, amint ezt Julián Carrón atya is hangsúlyozza: „Mi tette lehetővé az európai alapító atyák számára, hogy készséget érezzenek a párbeszédre, arra, hogy együtt megalkossanak valamit, a második világháború után? Annak felismerése, hogy lehetetlen az ellenfelet kiiktatni, csökkentette bennük a gőgöt és növelte a párbeszédre való hajlamot és segített nekik saját szükségüket is meglátni. Ekkor kezdett teret nyerni a lehetőség, hogy **a másik embert, a maga másságában a magunk számára jónak, erőforrásnak tekintsük**” (*La Repubblica*, 2013. április 10.). **A második világháború utáni időszakban a nem sokkal azelőtt harcban álló országok vezetői** (De Gasperi, Schuman, Adenauer) elhatározták, hogy félreteszik minden bosszúvágyukat és egyeduralomra törekvésüket, és **megvetik az alapját egy hosszan tartó békének**, összeegyeztetve gazdasági érdekeiket.

Ahhoz, hogy felfogjuk a jelentőségét annak, ami ekkor Európában történt, elegendő visszagondolnunk arra, mi játszódott le az I. világháború után, a napóleoni háborúk lezárásakor vagy a vallásháborúk végén. Soha nem lett igazi béke, csak elhúzódó feszültség, amely előkészítette a következő háborúkat. Az egységes Európa egy konkrét, jól körülírható megállapodással veszi kezdetét, az 1951-es Európai Szén- és Acélközösség megalapításával, amelyről mindenki úgy gondolta, megjeleníti azt az új módot, ahogyan a felek egymáshoz viszonyulnak. Az első európai terv megszületésében az elképzelés ereje volt az a döntő tényező, amely képes volt megváltoztatni az események folyását. A mai felfogással ellentétben a cél nem pusztán gazdasági jellegű volt. Ez a gazdasági megállapodás ugyanis csak az első lépés volt egy jóval nagyobb célhoz, a békéhez vezető úton (az egymással együttműködő és kereskedelmi kapcsolatokat ápoló partnerek ugyanis alapvetően nem háborúznak), s a békével együtt kitűzött cél volt a kölcsönös segítség is, hogy ki-ki képes legyen a maga javát és a közjót előmozdítani.

Ugyanennek a célnak a megvalósulása ismét napirendre került a jelenkori Európa második sorsfordulóján, amely 1989-ban következett be, a berlini fal leomlásakor, és szintén egy eszmény mozgatta. Kevesen voltak csakúgy Keleten, mind Nyugaton, akik fogadni mertek volna rá, hogy békés módon túl lehet lépni Európa két blokkra való felosztásán, amely drámai módon meghatározta az öreg földrész életét. Václav Havel, aki a kommunizmus utáni Csehszlovákia első köztársasági elnöke lett, 1979-ben megjelent *A kiszolgáltatottak hatalma* című könyvében azt állította, hogy a társadalmi-politikai berendezkedés problémája a hazug ideológia, és ezért a megoldás erre a helyzetre nem az

erőszakos forradalom, vagy a puszta politikai reform lesz, a totalitarizmus leváltása a parlamenti demokráciára, hanem az **igazság keresését célzó személyes és társadalmi élet**. Havel tanúságtételéből egyértelműen kiviláglott, hogy **a történelmet megváltoztatni képes tényezők ugyanazok, amelyek az egyes ember szívét is áthatják.**

2. A válság

Az „európai tudat” jelenlegi válsága, amely egyszerre mutatkozik meg a gazdasági válsággal azt mutatja, hogy az, ami az Európai Uniót létrehívta, többé nem olyan nyilvánvaló tény, olyan mindenki által elfogadott feltétel, amellyel a valóság kihívásaira keressük a választ. Ahogyan ez már megtörtént a múltban is, nekünk, 2014-es európaiaknak is **újra meg kell értenünk az okokat, amelyek az egyáltalán nem nyilvánvaló, bármikor feladható egység mellett szólnak.** Ahogyan ugyanis XVI. Benedek állítja: „az állandóan növekvő haladás csak anyagi téren lehetséges. Itt ugyanis az anyag struktúráinak növekedő ismerete és az ennek megfelelő újabb és újabb találmányok folyamatossá teszik a haladást a természetén való egyre nagyobb uralkodás felé. Az erkölcsi tudat és az erkölcsi döntés területén azonban ilyenfajta folyamatosság nincsen, azon egyszerű oknál fogva, hogy az ember szabadsága mindig új, és a döntéseit mindig újra meg kell hoznia. E döntéseket soha nem mások hozzák meg számunkra – különben már nem is volnánk szabadok. **A szabadság föltételezi, hogy az alapvető döntésekben minden ember, minden nemzeték új kezdet.**” A jelenlegi nehézségek tudatára ébresztenek, hogy „a legjobb struktúrák is csak akkor működnek, ha egy közösségben elevenen élnek azok a meggyőződések, amelyek az embereket a társadalmi rendet helyeslő szabad beleegyezésre indíthatják” (*Spe salvi* enciklika, 24).

Ez tehát az a nagy lehetőség, amelyet a válság kínál fel számunkra, európaiak számára: fedezzük fel újra a „közösségi létet”. A felszólítás halaszthatatlan, és ennek okára ismét XVI. Benedek hívta fel figyelmünket: „Mivel az ember mindig szabad marad, s mert szabadsága mindig törekeny, ebben a világban soha nem jön létre a jónak véglegesen berendezett országa. Aki végleges és örökre megmaradó jobb világot ígér, hamis ígéretet tesz; figyelmen kívül hagyja az emberi szabadságot.” (*Spe salvi* enciklika, 24.) Másként szólva: „A jó struktúrák segítenek, de önmagukban nem elegendők. Az embert soha nem lehet csak kívülről megváltani” (*Spe salvi* enciklika, 25).

Van egy elem, ami utunkat még nehezebbé teszi manapság: nincsen meg bennünk már az emberi szükségleteknek az a szilárd tudatossága, amely az alapító atyákat jellemezte, az eszmény lendülete alábbhagyott, és fölébe kerekedett a puszta érdekek logikája.

Az egyetlen út, ahogyan újra meglelhetjük a tudatosságot, amire a mai Európának szüksége van nem más, mint megkeresni a válság gyökereit és megérteni **valamennyi szerepet játszó tényezőt**. Éppen nekünk, európaiaknak van rá égetően szükségünk, hogy vitázzunk az Öreg Kontinens jelenéről és jövőjéről, és mérlegeljük, hogy az eddigi kísérletek megfeleltek-e a válság természetének. Ez ugyanannyira gazdasági, mint antropológiai kérdés. Ha azt gondoljuk, hogy súlyos antropológiai kérdéseket megoldhatunk egyszerűen jogi eszközökkel, az nem csupán nem hatékony, de illuzórikus is. Amint ez nyilvánvaló az **emberi létezés legradikálisabb problémáit vizsgálva, a megoldás „nem a problémák közvetlen elemzésében születik meg, hanem akkor, ha elmélyedünk az elemző szubjektum természetében”** (Don Giussani, 1976).

Ennek a szintnek a feledésbe merülése okozza az emberi tényező válságát, ez gyengítette meg a célok tudatosságát. Ezért történt, hogy idővel az eszközök (a gazdaság, a haszon, a pénzügyek) céllá váltak, és az európai gazdasági egység átalakult egyfajta pusztá kompromisszumá az elkerülhetetlenül ellentétes érdekek között. Újra olyan államok Európája áll előttünk, amelyek háborúznak, bár már nem ágyúkkal, hanem a gazdaság, a pénzügyek fegyvereivel, és amelyek között számos olyan alapvető kérdésben teljes a megosztottság, mint a Földközi-tenger államaival való kapcsolat, az illegális bevándorlás kérdése, az államadósságok, a békefenntartó erők, a leginkább bajban lévő partnerekkel vállalt szolidaritás.

Azáltal, hogy lecsökkent az eszmény lendülete és elhomályosultak a célok, következésképpen az európai intézmények működése is módosult. Az európai szervezetek burjánzani kezdtek, nem egyszer aránytalanul nagyra nőttek, és olyan technokratikus szörnyszülöttek jöttek létre, amelyek mintha a valóságot szeretnék a maguk igényeihez igazítani. Ezért alakult ki egyre inkább az az érzés, hogy az európai struktúrák nem hatékonyak: míg 2008-ig (vagyis a pénzügyi válság kirobbanásáig) igen pozitív volt az általános vélekedés az európai intézmények hatékonyságával kapcsolatban, meghaladva a nemzetállamok intézményeibe vetett bizalmat, manapság a felmérések szerint az európai polgárok 70 %-a tartja alkalmatlannak az európai szervezeteket (a Bizottságot, az Európa Tanácsot és az Európai Parlamentet) az emberek és a társadalmi élet igényeinek megjelenítésére.

Joseph Weiler, az európai tendenciák avatott szakértője szerint a kontinens politikai deficitben szenved, azaz nincsen valódi politikai élet az eszmények hiánya miatt. Minthogy

minden a gazdaság körül forog, ez pedig egyáltalán nem sikeres, az emberek felteszik a kérdést: „Minek egyáltalán ez az Európa?”

Ezzel egy időben egyre terjed **egy olyan Európa-elképzelés, amely földrészünket relativista kulturális és politikai térként állítja be, s ennek szervezetei igyekeznek elfogadottá, olykor jogforrásban rögzítetté tenni minden individuális törekvést, megfosztván azt az emberi személy mibenlétének problémájától.**

Akkor hát igazuk volna az euroszkeptikusoknak, akik szeretnének hátat fordítani az Európai Uniónak, s ezzel kijelentik, hogy az alapító atyák álma túlhaladott és vereséget szenvedett?

3. Az emberi személy, mint az európai egység alapfeltétele

Létezik-e kiút? Igen, még pedig nem más, mint visszanyúlni ahhoz az alapgondolathoz, amely létrehozta egykor Európát, majd pedig az Európai Uniót. A gazdasági érdekek önmagukban elégtelenek az újrainduláshoz, újra fel kell fedeznünk, hogy „a másik személy érték és nem akadály a számomra, a kiteljesedésem szempontjából, csakúgy a politikában, mint az emberi és társadalmi kapcsolatokban” (Julián Carrón). Ami épít, az egyedül „a szeretet az igazságnak mindenkinben fellelhető visszatükröződése iránt. Ez építi a békét, az emberi hajlékot, az otthon, ahol a végső kétségbeesés idején meghúzhatjuk magunkat” (Luigi Giussani atya, 1995)

Ahhoz, hogy megfelelő felfogást alakítsunk ki az emberről, arról, hogy mi a lényeges az egyes ember és a népek kiteljesedése szempontjából, olyan helyekre van szükség, ahol az egyén újjáéledhet, megfelelő nevelést kap a (bármilyen) valósággal fenntartott kapcsolat terén, ahol rá tud ébredni, hogy minden egyes ember lényeges, egyszeri és szent. Itt lép előtérbe a keresztény közösség kétezere éves tapasztalata és minden társadalmi közeg, amelyek létrejöttét laikus és vallásos eszmények ihlették. Egyedül az képes egybefogni különböző etnikumokhoz, társadalmi rétegekhez, kultúrákhoz, vallásokhoz és politikai ideológiákhoz tartozó személyeket, ha valljuk, hogy az ember valósága leszűkíthetetlen teljesség, „kapcsolat a végtelennel” (Giussani) – csak ebből a felfogásból születhet valódi integráció, amely megszüntet minden gettót és magában hordozza a fejlődés lehetőségét.

Ezeknek a megfontolásoknak az alapján széleskörű párbeszédet kell kezdenünk arról, milyen irányba fejlődjön az Európai Unió a következő években, bevonva ebbe a vitába minden polgárt, de legfőképpen a jövő nemzedékeket, akik már ma is ezrével hagyják el hazájukat és otthon érzik magukat, bárhová mennek is tanulni vagy dolgozni.

Ennek van egy fontos következménye az intézmények szintjén is. Abban a beszédében, amelyet nem mondhatott el a La Sapienza Egyetemen 2008-ban, XVI. Benedek kijelentette, hogy osztozik Jürgen Habermas filozófus ítéletében, „amikor kijelenti, hogy egy alkotmány legitimitása két forrásból származik: valamennyi polgár egyenlő politikai részvételéből és a politikai ellentétek feloldásának ésszerű formájából. Ennek az 'ésszerű formának' a vonatkozásában megemlíti, hogy ez nem lehet pusztán a matematikai többségen eldőlni vita, hanem olyan jelleget kell öltenie, ami megfelel **'az igazság iránti érzékeny keresés folyamatának'**”, vagyis **a folyamatos törekvésnek, hogy felfedezzük az igazság bármilyen kis szikráját, amely két személy találkozásából pattan ki.** Az igazság ugyanis soha nem az egyén tulajdona, amit buzogányként használhatunk a többiek ellen, hanem olyasmi, amely az emberi találkozásból emelkedik elő: **„Vagyis az igazság egy kapcsolat!** Ez olyannyira igaz, hogy mindnyájan úgy fogjuk fel és fejezzük ki az igazságot, hogy önmagunkból indulunk ki, a magunk történelméből és kultúrájából, abból a helyzetből, amelyben élünk, stb. Ez nem jelenti ugyanakkor azt, hogy az igazság változékony és szubjektív volna, éppen ellenkezőleg. Azt jelenti viszont, hogy az igazság mindig úgy ajándékozza magát a számunkra, mint utat és életet” (Ferenc pápa, Levél Eugenio Scalfarinak, *La Repubblica*, 2013. szeptember 11). Ez félresöpri a relativizmust, miközben megőrzi azt, amire a relativizmus építeni próbál: a különbözőségeket, a másságot.

Amennyiben olyan tapasztalatból indulunk ki, amely nem szűkíti le az embert, képesek lehetünk olyan európai politikát folytatni, amely nem az ellentétes érdekek harcáról és a nihilizmus felé vezető relativizmusról szól, miközben mindenki érdektelenül tekint minderre, hanem **használnunk kell „az igazság iránt érzékeny” értelmünket és valóságérzékünket, amely a másik emberben a maga javát és nem fenyegetést lát.** Ám ahogyan Ferenc pápa írja: „Ami elkötelezettségünk nem kizárólag tevékenységekben, segítségben, szervezésben áll, hanem elsősorban a *figyelemben*, amit a másik embernek szentelünk, akit 'egyedi, csak önmagával azonos' lénynek tekintünk. Ez a szerető odafigyelés a kezdete a személlyel való tényleges törődésnek, ebből kiindulva kezdi az ember keresni ténylegesen a másik ember javát” (*Evangelii Gaudium*, 199).

Ennek értelmében az európai szervezeteknek először is kellene olyan szervezeti formát felvenni, amely **a tényleges szubszidiaritás irányába mutat.** Ez kiemelni mindenkinek a saját felelősségét (az egyénekét, a társadalmi csoportokét, az államokét), **és segítene elkerülni azt az illúziót, hogy a válaszok úgyszólván mindig fölülről érkeznek.**

Az olyan Európa, amely ezt felfogja, nem igyekezne elzárkózni bevándorlók elől, a gazdaságban nem csupán szigorúságot mutatna, hanem szolidaritást is, nem foglalkozna a történelmietlen és irreális nacionalizmusokkal, nem igyekezne olyan törvénykezést megvalósítani, amely minden meglévő kapcsolat felbontására törekszik és előtérbe tolja az individuum új jogait, nem engedne teret a hittel, különösen a keresztény hittel szembeni ellenségességnek (elárulva ezzel éppen azt, amely felépítette és naggyá tette történelme során Európát).

„Olykor felteszem magamnak a kérdést, kik azok a mai világban, akik tényleg törődnek azzal, hogy **olyan folyamatok induljanak, amelyek építik a népet, és nem csupán közvetlen eredményekre törekednek, amelyeknek gyors a megtérülésük a politikában,** könnyen és átmenetileg hoznak hasznot, de nem építik az emberi teljességet. A történelem talán aszerint fogja megítélni őket, mit Romano Guardini így fogalmazott meg: 'Az egyetlen minta, amellyel sikeresen mérlegre tehetünk egy történelmi korszakot, ha feltesszük a kérdést, mennyire fejlődött ki benne, mennyire kapott létjogosultságot *az emberi lét teljessége,* tekintettel az adott kor sajátos jellegére és *lehetőségeire*' [...] Hivókként közel érezzük magunkat mindazokhoz, akik nem tartják magukat egyetlen vallási hagyományhoz tartozónak, ám őszintén keresik az igazságot, a jóságot és a szépséget, amik a mi számunkra a legmagasabb rendű kifejezést Istenben nyerik el. Úgy érezzük, hogy ezek az emberek értékes szövetségeseink az emberi méltóság védelmében, a népek közötti békés együttélés munkálásában és a teremtett világ megőrzésében” (*Evangelii Gaudium*, 224.257).

Ebben rejlik az az alapvető hozadék, amellyel a hit hozzájárulhat a közülethez, „az értelem kiszélesítése révén”, ahogyan erre XVI. Benedek hívta fel a figyelmünket. **A kereszténység elsősorban azzal járulhat ehhez hozzá, hogy arra nevel: a valóságot minden tényezőjének figyelembe vételével szemléljük,** vagyis ragadjuk meg ismét azt az eszményi lendületet, amely alábbhagyott az idők során.

Amennyiben nem marad süket erre a felhívásra, Európa újjászülethet, és újra azt remélheti, hogy „új világ”, példa és minta lesz mindenki számára. A megújult európai kultúra ajándéka az lehet az egész világ számára, ha **a középpontba állítja a kérdést: mi teszi az embert emberré?**